

ОБҐРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ЗЕРНА В АР КРИМ

Розглянуто проблеми розвитку регіонального зерновиробництва. Визначено цільові орієнтири за критерієм «мета раціональності». Побудовано ієрархічну модель стратегічного розвитку, яка вказує на ключові дії, що об'єктивно необхідні з боку суб'єктів управління якістю зерна задля подолання проблем та досягнення бажаного результату.

Постановка проблеми

Забезпечення оптимального розвитку зернопродуктового підкомплексу країни та конкурентоспроможних у цьому відношенні регіонів зумовлює першочергові задачі сучасної аграрної науки. У безпосередній реалізації наукових розробок та прийнятті самостійних рішень щодо ліквідації проблем задіяні різні рівні управління: від виробників зерна та ділових партнерів до місцевих і центральних органів влади. Однак, в умовах загальної нестабільності, їх дії є розгалуженими та безсистемними, відсутня єдина та узгоджена стратегія з чітко визначеними пріоритетами. Одночасно недостатньо актуалізуються цілі у галузі якості, що стали стратегічними орієнтирами економік більшості розвинених країн та визначили здібність національного зернового виробництва відповідати вимогам сучасного ринку.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Теоретичні основи та прикладні аспекти стратегічного планування представлено у публікаціях іноземних авторів І. Ансофа [1], У. Кінга [2], Г. Мінцберга [3], М. Портера [4], А.А. Томпсона [5] та ін. Великий вклад у становлення та розвиток стратегії національного зерновиробництва внесли українські вчені В.М. Ганганов [6], І.Г. Кириленко [7], І. Кузнецова [8], К.А. Лебедев [9], П.М. Макаренко [10], Н.В. Радченко [11], М. Свояченко [12].

Однак, подібні дослідження не втрачають актуальність, оскільки у даній галузі залишається багато невирішених проблем, що заважають формуванню загального бачення найбільш ефективних місця та ролі кожного із учасників процесу управління якістю зерна.

Метою статті є формування уявлення про стратегію розвитку управління якістю зерна, здатну забезпечити досягнення бажаного стану регіонального зерновиробництва.

Об'єкти та методика досліджень

Об'єктом дослідження виступає методологія побудови стратегії управління якістю зерна та її планування для умов АР Крим.

У якості ефективного методу багатокритеріального пошуку раціональної стратегії (за критерієм «мета раціональності») в умовах невизначеності використано метод аналізу ієрархій (МАІ), що широко використовується для вирішення слабо структурованих проблем.

Результати досліджень

Особливістю процесу планування, згідно з МАІ, є його двостороння спрямованість [13, С. 166]. У результаті реалізації прямого (проектованого) процесу визначається найбільш імовірно майбутнє як логічний наслідок сучасного стану об'єкта дослідження. Бажаний результат передбачає системну оптимізацію (включаючи зміну призначення системи та модифікацію оточення), яка може бути реалізована шляхом усунення перешкод, що виявлені під час зворотного (декларативного) процесу планування. В обох випадках передбачається наявність спільних компонент домінантної ієрархії, однак, мають місце розбіжності у послідовності їх побудови та аналізу.

У загальному вигляді модель «прямого процесу» включає ряд рівнів та їх елементів. Так, нижній (шостий) рівень ієрархії об'єднує альтернативні сценарії майбутнього, що визначають імовірність реалізації політик (п'ятий рівень), яким слідує актори задля досягнення своїх цілей (четвертий рівень). Цілі впливають на акторів (третій рівень), спрямовуючи сили (другий рівень), які, у свою чергу, впливають на фокус – проєктований стан об'єкта дослідження (перший рівень).

На першому етапі дослідження системи управління якістю зерна в АР Крим нами було розроблено модель «прямого процесу». На вершині ієрархії проєктованого процесу – стан управління якістю зерна, який є найбільш імовірним у доступному для огляду майбутньому. Декомпозиція другого рівня дозволяє розрізнити чотири сили (процесу), що відбивають характер цілеспрямованого впливу на систему управління якістю зерна, і одну, що відповідає відсутності заходів. Кожен із зазначених процесів може бути активізований зацікавленими сторонами, що об'єднано у третій кластер («актори», з лат. actor – діяч, суб'єкт). Виділені десять груп суб'єктів управління представляють широке коло інтересів, що сприяє реалізації холістичного принципу системного планування. Кінцевий перелік цілей кожного з акторів (четвертий рівень) відбиває об'єктивні пріоритети, що зумовлюють лінії їх поведінки, та включають попарно зіставні елементи (табл. 1).

Таблиця 1. Цілі акторів щодо розвитку зернового виробництва регіону

Актори <i>1</i>	Цілі акторів <i>2</i>
1. Зерновиробники (керівництво підприємств)	1) збільшення долі ринку; 2) максимізація ціни реалізації зерна; 3) зниження видатків; 4) приведення якісних характеристик продукції у відповідність до вимог покупців.
2. Робітники	1) стабільна зайнятість та збереження робочого місця; 2) додаткова винагорода за якість праці; 3) підвищення основної заробітної плати; 4) поліпшення умов праці.
3. Переробники зерна	1) закупівля сировини за низькими цінами; 2) стабільне забезпечення сировиною потрібного рівня якості; 3) приведення якості кінцевої продукції у відповідність до вимог покупців; 4) об'єднання у єдиний замкнутий цикл процесів виробництва, зберігання, переробки та реалізації напівфабрикатів і кінцевої продукції.
4. Зернотрейдери	1) розширення сфери впливу; 2) збільшення цінової маржі; 3) доступність релевантної інформації.
5. Постачальники матеріально-технічних засобів та послуг	1) скорочення кредиторської заборгованості; 2) підвищення цін реалізації; 3) стабільне забезпечення належної якості та безпечності продукції, що постачається (товарів та послуг).
6. Споживачі кінцевої продукції	1) максимальне задоволення вимог до якості продукції; 2) придбання продукції за низькими цінами; 3) відсутність дефіциту продукції.
7. Інвестори	1) мінімізація інвестиційних ризиків; 2) максимізація дохідності інвестицій; 3) участь в управлінні засобами виробництва; 4) участь у ринкових спекуляціях шляхом контролю поставок продукції.
8. Об'єднання виробників	1) максимально повне задоволення вимог покупців до якості продукції; 2) мінімізація і диверсифікація ризиків виробників; 3) мінімізація виробничо-збутових витрат та підвищення ефективності використання ресурсів; 4) співпраця з органами влади задля вироблення єдиної соціально-економічної політики.
9. Регіональна та місцеві органи управління	1) зростання видаткових надходжень до бюджету; 2) насичення регіонального ринку високоякісною продукцією власного виробництва; 3) формування сприятливого іміджу регіону; 4) збереження та розвиток біоресурсного та рекреаційного потенціалу регіону.
10. Центральні органи управління	1) розширення міжнародного впливу; 2) підвищення рівня життєвих стандартів населення; 3) економія та раціональне використання коштів бюджету; 4) забезпечення продовольчої безпеки.

Джерело: власні дослідження.

Політики, що утворюють п'ятий рівень, мають як конструктивну, так і деструктивну спрямованість (нехтування бізнес-етикою, запізне реагування на проблеми, максимізація поточної вигоди), їх перелік є спільним для усіх акторів.

Шостий рівень ієрархії прямого процесу планування представлено контрастними сценаріями розвитку регіонального зернового виробництва, яке розглядається через призму його якісної орієнтації. Відібрані стратегії окреслюють такі діапазони припущень:

- 1) збереження існуючого стану справ;
- 2) зниження конкурентоспроможності регіонального зерновиробництва;
- 3) стійкий розвиток регіонального зерновиробництва;
- 4) активна експансія на міжнародний ринок зерна.

У результаті математичної обробки суджень експертів, що були отримані шляхом попарного співставлення елементів відповідних рівнів ієрархії із застосуванням шкали відносної важливості, а також подальшої реалізації стандартних процедур синтезу пріоритетів [13, С. 166–174], встановлено найбільш імовірний у доступному для огляду майбутньому результат розвитку регіонального зерновиробництва.

Слід відмітити, що третій та четвертий сценарії мають приблизно рівні й найбільш низькі пріоритети у порівнянні із першою та другою перспективами розвитку регіонального зерновиробництва. Таким чином, при збереженні актуальних тенденцій проектне майбутнє вказує на можливість зниження конкурентоспроможності зерновиробництва АР Крим під впливом визначального обмежуючого фактора – неналежної уваги до проблем управління якістю з боку ключових акторів. Передбачувані спроби розширити сферу впливу на міжнародному ринку зерна не принесуть належних результатів з огляду на неефективність методів експансії та недостатньо стійке положення на внутрішньому ринку, що також зумовлене низьким рівнем якісних конкурентних переваг.

Зазначені перспективи далекі від об'єктивно бажаного майбутнього. Для визначення ліній поведінки, яким має слідувати система, у якості декларативного механізму доцільно застосувати ієрархію зворотного процесу планування, структура якої проілюстрована на рисунку 1.

Окрім елементів, вказаних для прямого процесу планування, ієрархічна декларативна модель охоплює також комплекс проблем, що перешкоджають стійкому розвитку та активній міжнародній експансії регіонального зернового виробництва, у числі яких до уваги прийнято й сфокусовано у чотирьох блоках третього рівня ієрархії лише ті, що мають найбільший вплив на пріоритетні сценарії.

На основі матриць попарних порівнянь встановлюється гострота ідентифікованих проблем, а також пріоритетні напрямки змін активності акторів, їх цільових орієнтирів і політик, що у комплексі здатні забезпечити досягнення бажаних результатів.

Питома вага впливу суб'єктів управління на проблеми у галузі якості, а отже, й міра відповідальності за них коливається у діапазоні від 0,002 до 0,114. У той самий час, окремі зерновиробники (керівництво підприємств), які були найвпливовішою силою за результатами прямого процесу планування, у зворотному процесі мають дещо меншу важливість.

Ініціювати вирішення проблеми, що чинить найбільш негативний вплив (0,405), спільними зусиллями спроможні об'єднання зерновиробників та інвестори при

активній підтримці реалізації змін з боку робітників підприємств. Без участі перерахованих акторів підвищення рівня реалізації природного потенціалу якості зерна стає неможливим, з огляду на неспроможність більшості розрізнених виробників на сучасному етапі забезпечити необхідний рівень фінансування.

Засобом належного усунення перешкод у формі високого рівня й широкого спектру ризиків (0,270) є співпраця центральних, регіональних та місцевих органів управління з об'єднаннями виробників, а також постачальниками матеріально-технічних засобів та послуг. При цьому, з боку урядових структур шляхом формування сприятливого нормативно-правового поля має стимулюватися науково-дослідна діяльність у галузі мінімізації ризиків та практична реалізація розроблених рекомендацій.

Спільна діяльність державних органів законодавчої та виконавчої гілок влади також лежить в основі вирішення двох інших проблем управління якістю зерна – відсутності механізму сприятливого й прозорого ціноутворення, а також низького рівня суспільної свідомості щодо якості. Ініціатива у даних напрямках в першочерговому порядку має бути підтримана відповідно з боку постачальників матеріально-технічних засобів, послуг та об'єднань виробників, що дозволить передати імпульс конструктивних змін іншим зацікавленим сторонам.

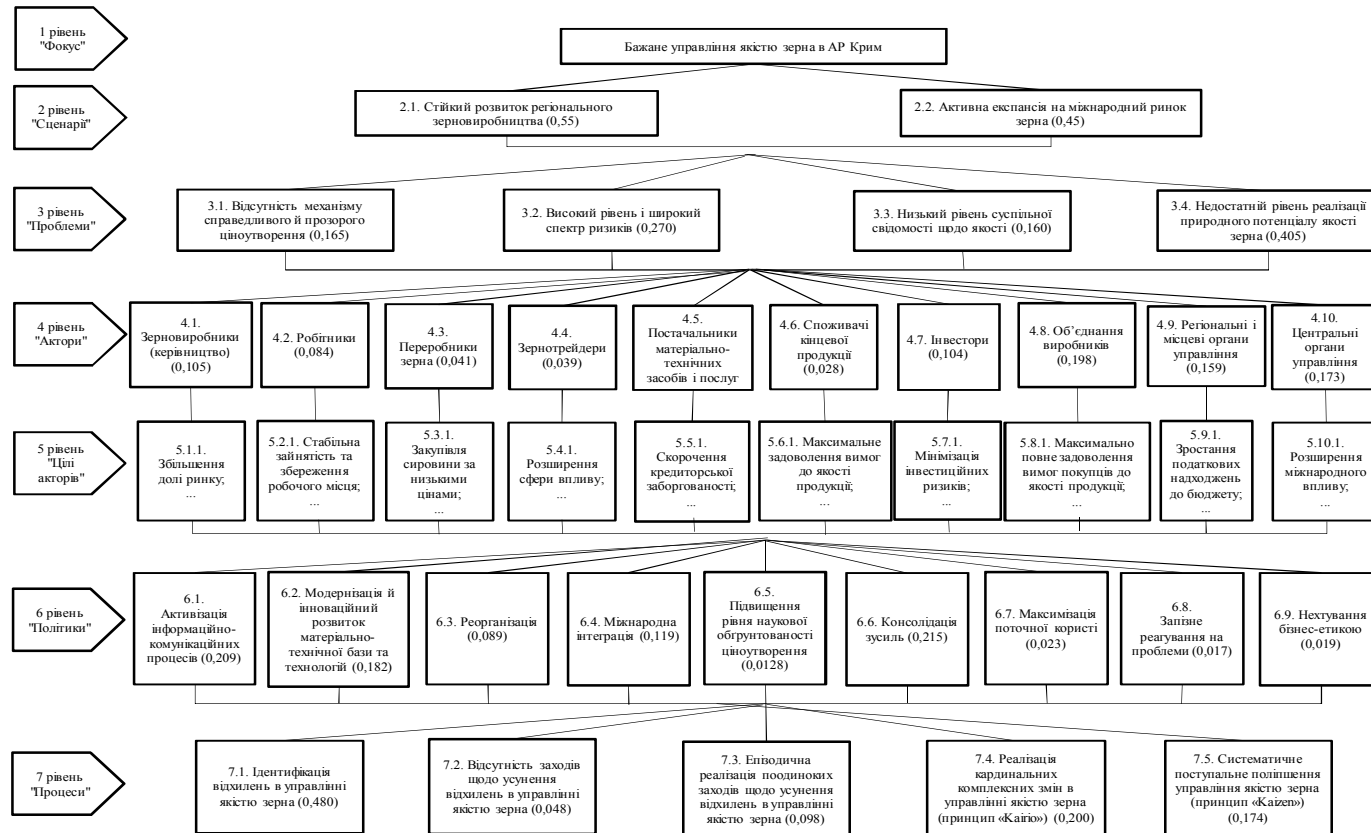

Рис. 1. Ієрархія формування бажаного майбутнього стану управління якістю зерна в АР Крим (зворотний процес)

Джерело: розроблено автором.

Вирішення зазначених проблем поставить вимогу переорієнтації цілей та політик акторів у напрямку усвідомленої екстерналізації результатів своєї діяльності й кращої узгодженості рішень у процесі управління якістю зерна. У результаті, в протилежність фактичному стану справ у галузі, такі цілі, як зниження витрат (економія на якості), зростання видаткових надходжень до бюджету, максимізація ціни реалізації, збільшення цінової маржі трейдерів втратять свою попередню актуальність (табл. 2).

Таблиця 2. Результати розрахунку векторів домінування цілей акторів (зворотний процес планування)

Цілі акторів	Актори									
	3.1. Зерновиробники (керівництво підприємств)	3.2. Робітники	3.3. Переробники зерна	3.4. Зернотрейдери	3.5. Постачальники матеріально-технічних засобів та послуг	3.6. Споживачі кінцевої продукції	3.7. Інвестори	3.8. Об'єднання виробників	3.9. Регіональні та місцеві органи управління	3.10. Центральні органи управління
1	0,010	0,035	0,005	0,007	0,016	0,016	0,031	0,071	0,011	0,028
2	0,011	0,025	0,012	0,015	0,013	0,007	0,037	0,038	0,059	0,063
3	0,039	0,016	0,015	0,017	0,041	0,004	0,026	0,024	0,042	0,026
4	0,044	0,009	0,009	-	-	-	0,010	0,064	0,047	0,057

Джерело: розраховано автором на підставі оцінок експертів.

Нормований ранжируваний ряд пріоритетних цілей (більше 0,035) декларативного механізму планування дозволяє виявити такі, вплив яких на стратегію поведінки відносно проблем буде найбільш результативним (табл. 3).

Таблиця 3. Результати розрахунку нормованого вектора домінування цілей акторів (зворотний процес планування)

Актори	Цілі акторів	Питома вага пріоритету
1. Зерновиробники (керівництво підприємств)	1.1. Приведення якісних характеристик продукції відповідно до вимог покупців	0,091
2. Постачальники матеріально-технічних засобів та послуг	2.1. Стабільне забезпечення належної якості й безпечності, що постачається (товарів та послуг)	0,083
3. Об'єднання виробників	3.1. Максимально повне задоволення вимог покупців до якості продукції	0,146
	3.2. Співпраця з органами влади задля розробки єдиної соціально-економічної політики	0,132
4. Регіональні та місцеві органи управління	4.1. Формування сприятливого іміджу регіону	0,086
	4.2. Насичення регіонального ринку високоякісною продукцією власного виробництва	0,122
	4.3. Збереження та розвиток біоресурсного й рекреаційного потенціалу регіону	0,097
5. Центральні органи управління	5.1. Підвищення рівня життєвих стандартів населення	0,128
	5.2. Забезпечення продовольчої безпеки	0,116

Відповідно до результатів досліджень, для досягнення сценаріїв з бажаними результатами у регіональному зерновиробництві найбільш наполегливо мають проводитися політики: консолідації зусиль; активізації інформаційно-комунікаційних процесів; модернізації та інноваційного розвитку матеріально-технічної бази й технологій; підвищення рівня наукового обґрунтування ціноутворення; міжнародної інтеграції (рис. 2).

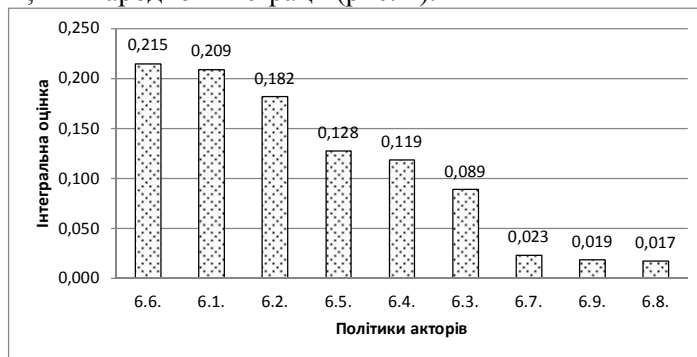

Рис. 2. Інтегральний вектор домінування політик акторів (зворотний процес)

Джерело: розраховано автором на підставі оцінок експертів.

Зазначений ряд політик спроможний забезпечити надійні засоби формування цілей акторів, що адекватні стратегічним орієнтирам, при умові зміни інтенсивності процесів управління якістю зерна відповідно до розрахованих значень (рис. 1.). На початковому етапі трансформації системи – на користь ідентифікації відхилень із наступною пріоритетною реалізацією кардинальних комплексних змін. У подальшому доцільне систематичне поступальне проведення поліпшення управління якістю зерна як альтернатива актуальним на сучасному етапі епізодичним поодиноким заходам щодо усунення відхилень.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Побудована згідно із логікою «зворотного процесу планування» (МАІ) ієрархічна модель системи управління якістю зерна в АР Крим вказує на дії, які зобов'язані виконувати суб'єкти управління якістю задля подолання наявних проблем і досягнення бажаного результату у рамках критерію «мета раціональності».

Міра впливу кожного елементу відповідного рівня на досягнення кінцевої мети – сталого розвитку регіонального зерновиробництва при активній міжнародній експансії – впливає із отриманих результатів розрахунків значень векторів локальних і глобальних пріоритетів. Відповідно до отриманих результатів, найбільш наполегливо мають проводитися політики: консолідації зусиль; активізації інформаційно-комунікаційних процесів; модернізації та інноваційного розвитку матеріально-технічної бази та технологій; підвищення рівня наукового обґрунтування ціноутворення; міжнародної інтеграції.

У перспективі дослідницька робота має бути спрямована на обґрунтування механізму реалізації зазначених пріоритетних змін діючої системи управління якістю зерна.

Література

-
1. Ансофф. И. Стратегическое управление / И. Ансофф. – М.: Экономика, 1989. – 519 с.
 2. Кинг У. Стратегическое планирование и хозяйственная практика: Пер. с англ. / У. Кинг, Д. Клиланд. – М.: Прогресс, 1982. – 400 с.
 3. Минцберг Г. Школы стратегий. Стратегическое сафари : экскурсия по дебрям стратегий менеджмента / Г. Минцберг, Б. Альстрэнд, Дж. Лэмпел. - СПб.: Питер, 2001. – 336 с.
 4. Портер М. Конкурентная стратегия. Методика анализа отраслей конкурентов (4-е изд.) / М. Портер. – М.: «Альпина Паблишерз», 2011. – 454 с.
 5. Томпсон А.А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии: учеб. для вузов / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд ; пер. с англ. под ред. Л. Г. Зайцева, М. И. Соколовой. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – 576 с.

6. Ганганов В.М. Формування зернового комплексу регіону (монографія) / В.М. Ганганов. – Одеса: ІПРЕЕД, 2008. – 311 с.

7. Кириленко І.Г. Формування зернового ринку в Україні: стратегія розвитку / І.Г. Кириленко, В.В. Дем'янчук, Б.В. Андрущенко // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 79–84.

8. Кузнецова І. Ринок зерна України: тенденції та стратегічний вектор розвитку/ І. Кузнецова // Економіст. - 2010. – № 10. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekonomist/2010_10/4.pdf . – Назва з екрану.

9. Лебедев К.А. Стратегія розвитку зерно продуктового під комплексу України / К.А. Лебедев // Економіка АПК. – 2009. – № 3. – С. 119–123. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/e_apk/2009_3/09_03_30.pdf . – Назва з екрану.

10. Макаренко П.М. Ринок зерна і регіональне зерновиробництво: монографія / П.М. Макаренко, О.О. Сиченко. – Дніпропетровськ: Герда, 2007. – 188 с.

11. Радченко Н.В. Развитие конкурентной стратегии зернопроизводства в Крымском регионе / Н.В. Радченко // Економіка АПК. – 2007. – № 9. – С. 120–123.

12. Свояченко М. Зерно України: стратегія розвитку, ринки збуту, продовольча та енергетична безпека / М. Свояченко// НСПУ. – 2008. – №№ 7–8. – С. 11–14.

13. Саати Т. Аналитическое планирование. Организация систем / Т.Саати, К. Кернс: Пер. с англ. – М.: Радио и связь, 1991. – 224 с.
